

Martti Vihanto

Tornio ja muut kaupungit joen ympärillä

Maailmassa on paljon kaupunkeja, joiden läpi virtaa joki. Tämän voisi sanoa myös niin päin, että kaupunki on rakentunut joen molemmin puolin. Imatra Vuoksen varrella ja Turku Aurajoen rannoilla ovat tällaisia kaupunkeja.

Buda, Pest ja Budapest

Unkarin pääkaupunki Budapest sijaitsee Tonavan kahden puolen. Sama joki halkaisee kahtia myös Itävallan pääkaupungin Wienin, joka tulee ylempänä vastaan Tonavan mutkan jälkeen.

Itävallan postimerkissä näkyy oikealla Tonavan ylittävä Reichsbrücke. Unkarin merkeissä on maisema Pestistä vuonna 1872 ja samasta kohtaa sata vuotta myöhemmin. DDR:n merkki on Frankfurt a. d. Oderin 700-vuotisjuhlasarjasta. Kuvan postimerkit ovat vuosilta 1967, 1972 ja 1953.

Budapest muodostettiin vuonna 1872 länsirannan Budasta ja Óbudasta sekä itärannan Pestistä. Sata vuotta myöhemmin ilmestyneessä Unkarin kuusimerkkisessä

postimerkkisarjassa on vertailukuvat kustakin kolmesta vuosina 1872 ja 1972. Maisemat ovat muuttuneet, mutta ainakin joki näyttää kulkevan suunnilleen siellä missä ennenkin.

Unkari sai kaksoismonarkiassa omat postimerkit vasta vuonna 1871, ja esimerkiksi Pestin leimoja esiintyy usein Itävallan merkeillä. Géza Homonnay käsittelee www.exponet.info-virtuaalinäyttelyssä kahdeksan kehyksen kokoelmassaan Unkarin postihistoriaa vuosina 1867–71. Siinä on Pestistä Budaan lähetetty kirjattu paikalliskirje kesäkuulta 1870. Kirjeen vastaanottaja ministeri József Eötvös on kuvattuna Unkarin postimerkillä ensimmäisen kerran vuonna 1963 ja hänen fyysikkopoikansa vuonna 1932.

Tornion ja Haaparannan kaksoiskaupungit

Tornio on sikäli samanlainen jokikaupunki kuin Turku tai Budapest, että joki kulkee kaupungin halki. Erikoiseksi Tornion tekee se, että heti vieressä Ruotsin puolella rajaa on toinen kaupunki Haaparanta. Tornio sai kaupunkioikeudet toukokuussa 1621 Ruotsin kuninkaalta ja viettää parhaillaan 400-vuotisjuhlavuottaan.

Haminan rauhassa vuonna 1809 Suomen sodan jälkeen Tornio siirtyi Ruotsilta Venäjän keisarikunnan osaksi. Maiden välinen uusi raja kulki Tornion kohdalla ja ylempänäkin pitkin Tornionjokea sillä poikkeuksella, että Suen-

saari joen länsipuolella tuli Venäjälle. Tornion keskusta sijaitsee Suensaassa, ja rajalinja tekee siis sen kohdalla mutkan. Tätä voi katsella vaikkapa Googlen karttapalvelussa.

Tornion ja Haaparannan kaksoiskaupungit ovat olleet paljon esillä koronaepidemian aikana. Normaalioloissa asukkaat eivät välttämättä kiinnitä paljon huomiota, kumman valtion alueella käyvät töissä, kaupoissa ja muilla asioilla. Ruotsin siirtyminen oikeanpuoleiseen liikenteeseen syyskuussa 1967 helpotti päivittäisiä toimia.

Tornion 350-vuotisjuhlapostimerkissä vuodelta 1971 on Tornion kirkko Suensaassa. Ruotsin postimerkissä vuodelta 2019 on sata vuotta aikaisemmin käyttöön otettu Haaparannan rautatieasemarakennus.

Tornion postileimat muodostavat mielenkiintoisen kokonaisuuden postihistoria- ja kotiseutukeräilijälle. Kaarlo Hirvikoski kirjoittaa *Karhunhampaassa* 2/1981 Tornion ensimmäisestä tunnetusta postileimasta, joka on yksirivinen kyrillinen. Kirjassa *Suomen postipysäkit ja niiden leimat. Osa 1 Lapinlääni* (Stamp-Finns 1979) hän luetteloi postipysäkki-leimat. Tornion leirintäleimoja on ollut käytössä kahta lajia, ja niiden käyttäjät lienevät 1964 ja 1965–2002.

Ilmapostia Tornionjoen yli

Tornion postihistorian erikoisuuksiin kuuluu vuosina 1917–18 käytössä ollut posti-ilmarata joen yli. Jukka-Pekka Pietiäinen kirjoittaa

Suomen postin historiassa (Posti- ja telelaitos 1988), että sillä ehdittiin kuljettaa yli neljä miljoonaa sotavanki- ja muuta pakettia.

Tornion posti-ilmaradasta kirjoittavat myös Kurt K. Karlsson *Philatelia Fennicassa* 5/1971 ja Paavo Suensaari *Suomen Postimerkkilehdessä* 8/1980. Mainittakoon, että Karlsson oli toiminut Länsi-Pohjan Filatelistien puheenjohtajana ja Suensaari oli syntynyt Torniossa. Länsipohja on alkuaan Ruotsi-Suomen maakunta, jonka alueesta vain pieni osa kuuluu nykyään Suomeen.

Vuonna 1914 alkaneen maailmansodan seurauksena Tornion kautta kulkevan postin määrä kasvoi voimakkaasti. Tämä aiheutti ongelmia. Tornion rautatieasema oli joen itärannalla, ja aluksi rautatie lännessä ei ulottunut vielä Haaparantaan asti. Lisäksi kelirikko ja muut sääolot vaikeuttivat joen ylittämistä proomuilla ja hevosilla.

Ruotsin postihallinto esitti ensin kapearaiteista ja kevytrakenteista rautatietä jälle joen yli. Ajatus ei toteutunut, ja sen sijaan rakennettiin köysi-ilmarata, jota alettiin käyttää koeajojen jälkeen maaliskuussa 1917.

Ilmaradan tukitornit pysyivät ilmeisesti koko käytön ajan pystyssä. Syyskuussa kannatinköysi katkesi, korivaunuja putosi veteen ja paketit katosivat virran mukana. *Filatelistissa* 6/2006 kerrotaan, että rautatiesilta valmistui vuonna 1919 jonkun verran ilmarataa etelämmäksi.

Joki voi olla kaupungille tärkeä kulkureitti ja maiseman osa. Kun neuvotellaan valtioiden välisistä rajoista, joki on omalla tavallaan luonnollinen rajaviiva, ja silloin se pikemminkin erottaa kuin yhdistää. Tällaisia kaupunkeja ovat Frankfurt ja Slubice Oderin vastakkaisilla puolilla Saksan ja Puolan rajalla. Slubice oli osa Frankfurt an der Oderia vuoteen 1945 saakka, jolloin se siirtyi maailmansodan rauhanteoissa Puolalle.

Julkaistu: *Filatelisti* 3/2020